

ГОЛА ПРАВДА vs СЛІПА БРЕХНЯ

(рецензія на виставу «Кассандра»
за однойменною п'єсою Лесі Українки,
режисер – Давид Петросян)

Глона Михніцька,

*студентка 4 курсу освітньої програми
«Літературна творчість, українська мова
і література та англійська мова», Інституту філології КНУ
ім. Тараса Шевченка*

Узятися за постановку високохудожнього твору Лесі Українки, авторки, яка є частиною українського канону, – вже виклик. Глядач пильно вдивлятиметься в кожен рух, порівнюватиме з текстом. А режисерові залишиться сподіватися, що його не звинуватять у блюзнірстві. Відтак 25 лютого 2021 року, київська публіка вітала народження нової інтерпретації «Кассандри» на камерній сцені Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка, яку наважився здійснити режисер Давид Петросян. Чудовий вийшов подарунок Лесі до її 150-річчя.

Це експериментальне дійство позначене стилістикою театру Кабукі. Авансцена виходить просто в глядацький зал. Глядачі на власні очі бачать, як змінюють декорації. Дроби, що спершу були розташовані в ряд, схрещуються, накладаються, спираються одна на другу, перетворюючись на умовну дерев'яну в'язницю, покої царівни або причал. Актори грають, а завіса не опускається. Чоловіки, що будують і розбирають Трою, одягнені в чорне. Вони водночас невидимки й воїни-захисники. Здавалося б, як відтворити велич мурів стародавнього міста, начаклувати троянського коня, показати динаміку війни? Давид Петросян вирішує створити рухому конструкцію з десятків драбин, які складаються, наче конструктор. Східці, вертикальні й горизонтальні жердини – це символ зв'язку між людським, божественним і підземним світами. Зрештою, ця складна рухома конструкція породжує поліфонію сенсів. До неї приєднуються пластичне дійство й поетичне слово.

Хто ж така Кассандра? Дочка царя Пріама, жриця Аполлона, чергова Сивілла? Маргіналка, феміністка й просто нещасна жінка. Вона наділена даром, радше прокляттям, бачити майбутнє, проте не впливати на нього. Усе через помсту бога Аполлона, якому вона наважилася відмовити.

Нова історія про те, що немає пророка у своїй вітчизні: «Хто їй вірить? Ніхто з людей!». Поліксена, п'яна від примарної надії на майбутнє з ворогом Ахіллесом, випалює: «Не винна ж ти, що хвора, / що бог тобі так затуманив думку, / що скрізь лихе ввижається тобі...». Сестра одягає білі шати на Кассандру, ніби хоче заслати її очі пеленою ілюзії. Зрештою, ця світла надія (біла тканина) буде пошматована дерев'яними палицями.

Усім здається, що на очах віщунки більма, а їхній власний погляд ясный. Однак троянки уособлюють ціле суспільство. Вони поводяться, наче тварини, живуть інстинктами: видають чудернацькі звуки кумкання, скрекочуть, накидаються на Кассандру, як пси, але найголовніше – тримаються зграєю. Вони всі вбачають жрицю винною в бідах троянців. Попри відторгнення пророцтв, Поліксена дорікає: «Чом ти мені одразу не сказала, / що горе близько?». Може, це суспільство заражене сліпотою, у небажанні бачити далі свого носа спотикається об кожен камінець на шляху, впевнено йде до провалля? Воно – як Метерлінкові сліпі.

Того стада навіть стає шкода, бо безперервна війна сіє безнадію. Тому брехня – це втеча. Андромаха говорить: «...та дай же / нам хоч неправдою пожити в надії. / Ох, я вже втомлена від тої правди!». А яке ж знайоме це відчуття сучасному українцеві, що виснажений неоголошеною війною, матерям/дружинам, які чекають синів/чоловіків зі Сходу. Чи не тому воїни у виставі взуті в берці?

Мотив згубного погляду проходить через усю постановку. Кассандра, насправді, єдина зряча. Очі акторки Ксенії Баші виблискують тією невловимою іскрою божевілля, відреченості, потужної енергії. Однак під впливом соціуму героїня починає сумніватися у своєму дарі, зневірюється в собі: «Не тільки інші, а й сама Кассандра зневірилась в Кассандрі».

Але це не єдина її драма. Історія трагічної любові до Долона (актор Олександр Печериця) – наче ремінісценція нерозділеного кохання Лесі Українки до С. Мержинського: «...то все, що міг Долон Кассандрі дати. / Чому ж я мала б і того зрікатись? / Він щиро те давав, а я те брала, / щоб мати спогад про хвилини щастя». На сцені Кассандра до останнього не відпускає мотузку, за яку тримає життя коханого. Після його загибелі сестри роздягають дівчину догола. Вона тепер – нага правда.

Усі троянки одягнуті в однакові сукні без рукавів. Натомість одяг пророчиці закритий, майже не видно рук, а волосся приховане під шапкою. Як і волосся Гелена, її брата (його роль виконав Акмал Гурезов). Ось він – маркер ясновидців. Режисер вирішив зробити акцент на довгому волоссі

троянок. З якою метою? Поліксена каже: «...та нащо ж мертвим / щось інше, крім волосся, сліз і жертви?». Кассандра віщує недолю всій Трої, тому троянки вже стали живими мерцями. Коли Кассандра пристає на пропозицію Ономая, жінки, наче тварини, ненаситно поїдають яблука від царя лідійського (приймають жертву, принесену пророчицею). У тій сцені облич узагалі не видно, все закриває волосся. Довгі коси – це також маркер сліпоти. У русі вони застилають погляд.

Павло Москаль у ролі Ономая, на його радість, вийшов моторошним. Тримає в руках ланцюг – залякує силою, показує вищість, прагне покори. Він схожий на змія (імітує рух зміїного язика), що прагне змусити пророчицю здійснити потрібну зраду («себе самої, правди і лідійців»), як диявол – Єву. Коли та погоджується, дає їй червоні яблука, які жінка передає троянцям (зрада переходить на всіх). Ономай – віддалена алузія на дракона Ладона, що оберігав золоті яблука.

Друга біблійна алузія чекає наприкінці вистави. Таке відчуття, що Кассандру розпинають на драбинній конструкції, наче Христа. Вона стає невинною жертвою десятирічного протистояння, торжества омани. Закінчується нестерпний шлях на її власну Голгофу.

Вистава багата на несподівані образи. Епізод, коли троянки взувають осоромленого Гектора в закривавлені чоботи, складно вибудований. Дві жінки тримають воїна з обох боків, а потім спускають свої коси з його плечей. Створюються враження, ніби він схожий на янгола з крилами (коси – крила) й поволі відривається від землі. Отже, Гектор покидає цей світ.

Один із найбільш яскравих жіночих образів у виставі – Гелена (у виконанні акторки Світлани Косолапової). Вона стає провісницею нещастя. Кохана Паріса разом із хором виконує гімн смерті, який у Лесиній поемі співає шпигун Сінон. Лейтмотив «тіней наших оборонців» переслідує героїв від самого початку. Тільки у волосся Гелени вплетено криваві маки – «квітки з гранати». Вона навіть виносить голову троянському коневі. Лише Кассандра від початку бачить у Гелені потворну Медузу, що паралізує все живе, називає її дочкою Епіметея.

Чи то збіг, що ім'я Гелена так споріднене з найменням Гелен? Мабуть, ні. Цей лжепророк – головний посіпака смерті, адже його пристрасть – морочити троянців: «Ти думаєш, що правда родить мову? / Я думаю, що мова родить правду». Жрець хвалиться, що бачить майбуття через пташок: «Я бачу, голуби / вернулись і годують голуб'яток!». Пташок ми на сцені не знаходимо – замість них книжки тріпочуть білими аркушами. Але книжки – це й символ того, як

можна знищити правду, просто вирвавши кілька сторінок. Є момент, коли віщун пережовує аркуші й викидає. Він – хитрий маніпулятор, що дає людям те, чого вони чекають – надію на гепі-енд. Іншими словами, Гелен розповідає заспокійливих казок дурновірам. Хіба сьогодні бачимо не таку ж картинку? Під впливом медіа суспільство довіряє хитромудрим спікерам.

Протистояння Кассандри й Гелена – боротьба смирення й пихи, фемінного й маскулітного начал. Можливо, якби Кассандра була чоловіком, до її пророцтв ставилися б із більшою довірою. Що роблять її сестри? Відкаються, літають у хмарах ілюзій, звинувачують, підкорюються волі роду. Жодна не бере на свої плечі тягар відповідальності, не намагається запобігти трагедії. У патріархальному світі давніх греків немає місця жінкам, які прагнуть діяти. Тільки Кассандра виявляє риси феміністки: сперечається з братом Геленом, відмовляється виходити за нелюба, будить п'яних охоронців, коли підкрадаються ахейці. Це образ і самої Лесі, яку І. Франко називав «чи не єдиним мужчиною на всю новочасну соборну Україну».

Візуально-пластичний ряд розкриває конфлікти й проблематику літературного тексту. Колористика вистави лаконічна й символічна: барва світлого дерева – декорації, барва відтінку сірого каменю – вбрання акторів.

Тільки воїни, що виносять реkvізит, повністю в чорному. Червоний колір – квіти й тканина як образ крові, білий батист – чи то надія, чи пелена на очах героїв.

Музичне тло «Кассандри» тонко відтіняє театральне дійство. Здається, що десь далеко чути ліру, кітaру або ж тривожний дзвін, свист баталії. Виникає враження, що кожна мелодія створена ще давніми греками, адже дихає архаїкою (хоча у виставі використано імпресіоністичні твори Моріса Равеля й естонського композитора Арво Пярта).

Освітлення теж додає правдоподібності, створює додаткові спецефекти. Наприклад, світло Місяця, що осяває постать Кассандри, коли та передчуває смерть Долона. Один із найбільш специфічних складників – запах. Він дуже дивний і таємничий. Принохується до його штучності, щоби зрозуміти природу аромату, однак марно.

Так пахне хіба що суміш солодкої брехні й гіркої правди. Отже, вічна ворожнеча.